

Europa Rediviva

Adriaen van Sctieck over de oorsprong van het Nederlands

Verrassend dat dergelijke titel in het begin van de 17de eeuw opduikt. Nu Europa met zoveel problemen geconfronteerd wordt, klinkt deze titel wel zeer enthousiast. Bovendien wordt die opstanding gekoppeld aan de opwaardering van de volkstaal. Die heeft Europa op een hoger niveau gebracht: EUR-OP. Kees Dekker, schreef in zijn *The origins of old Germanic studies in the Low Countries*, Brill, 1999, (CB 99/14): *Schrieckius was the first to publish his ideas in Dutch and thus made them available to a non-Latinate audience.*

Om vandaag echter hogerop te geraken lijkt het Engels nu wel een *must*. De volkstaal staat onder druk.

In dit opstel wil ik het werk van Adriaen van Sctieck voorstellen en wat de Cultuurbibliotheek daaromtrent te bieden heeft.

Adriaen van Sctieck werd geboren in Brugge op 28 december 1559; presenteerde zichzelf als 'Heer van Rodorne'; studeerde recht en filosofie in Parijs en huwde in 1590 een Susanna die al na 4 jaar huwelijk stierf. We zien hem als baljuw in Sint-Winnoksbergen, Basse, Stegers (Estaires), Loker en Kassel. Daarna in Ieper waar hij raadsheer was van de aartshertogen Albrecht en Isabella die hem zeer waardeerden. Hij stierf er op 26 december 1621. Hij kende Hebreeuws, Grieks, Latijn, Nederlands, Frans en Duits, en had noties van meerdere talen.

Hij publiceerde 4 werken (waarvan 3 over taal) bij de Ieperse drukker Franciscus Bellettus. Enkele brieven die bewaard bleven, bevatten geen gegevens over zijn taalonderzoek.

1610: In 1383 belegerden Engelsen en Gentenaren de stad Ieper. Men bad er tot O.L.V. en toen de belegering plots ophield, ontstond een verering die tot vandaag voortleeft. Schrieckius' eerste werk is daar aan gewijd: *Den oorspronck ende cause van de jaerlicxsche feeste der stede van Ypre ghenaemt den Tuyndach.*

1614: *Van t'beghin der eersten Volcken van Europen, in-sonderheyt vanden oorspronck ende saecken der Neder-Landren, XXIII Boecken, Met betoon vande dwalinghen der Griecken ende Latinen op t'selve Beghin ende den ghemeynen Oorspronck.*

Dit boek is in het Nederlands gesteld. Toch lezen we, na de drempelgedichten en de gebruikelijke opdracht en inleiding, een Latijnse en een Nederlandse titel: *Originum rerumque Celticarum et Belgicarum* en *Vanden Oorspronck ende saeken der Kelten ende Veldgen*. Bovendien zijn sommige aanduidingen in de marge ook in het Latijn.

1615: *Monitorum secundorum libri V...De vera et falsa origine monimentum, sive Europa rediviva.* Dit werk is volledig in het Latijn geschreven.

1620:

Adriani Scribecki

Rodorni

Serenissimis Belgarum Principibus

A Consiliis,

Adversariorum

Libri IIII.

His Argumentis:

Linguam Hebraicam esse divinam & primogeniam.

Linguam Teutonicam esse secundam, & dialecto tantum

ab Hebraea distare.

Apologia pro Divo Hieronymo.

Metrum Hebraicum, post D. Hieronymum ignoratum, nunc repertum.

De vulgaribus Hebraizantium, Historicorum, Geogra-

phorum, & Criticorum, circa Origines, erroribus.

Ipris Flandrorum,

Ex Officina typographica Francisci Belletti

M.DC.XX.

Cum Gratia & Privilegio.

De Cultuurbibliotheek bezit een imposant volume met de twee werken (1614 en 1615) over het ontstaan van zijn moedertaal. Dit convoluut willen we bespreken. Het kan in de catalogus van de Cultuurbibliotheek (www.cultuurbibliotheek.be) opgezocht worden onder nummer 2008/2037.

Sitz im Leben

Het waren woelige tijden op godsdienstig gebied. Het Concilie van Trente (1545-1563) probeerde weerwerk te bieden aan de Reformatie. In de Nederlanden was er de strijd tussen Oranje en Spanje. De Pacificatie van Gent in 1576 bleek van korte duur te zijn. De vrede van Münster kwam er pas in 1648.

Het was de tijd van de ontdekkingsreizen en van de missionarissen die het christendom en de superioriteit van Europa uitdroegen. Het was de tijd van de verzamelaars in exotica.

In 1575 werd de universiteit van Leiden gesticht. In 1602 de VOC. De gouden eeuw begon in de Noordelijke Nederlanden. In Antwerpen floreerde Pieter Paul Rubens (1577-1640). De aartshertogen Albrecht en Isabella regeerden van 1598 tot 1621. De rederijkers peroreerden zowel in het Noorden als in het Zuiden.

De humanisten hadden het Latijn gecultiveerd tot een artificiële taal. Door de ontdekkingsreizen werden steeds nieuwe talen ontdekt en men begon zich vragen te stellen over de oorsprong van die verscheidenheid. De voorspoed in de Nederlanden wekte een gevoel van eigen waarde en men ging zijn eigen taal waarderen.

Van volkstaal naar wetenschappelijke taal

In 1554 gaf **Rembert Dodoens** zijn *Cruydeboeck* eerst in het Nederlands uit. Later werd het in het Frans en het Latijn vertaald. De Cultuurbibliotheek bezit een anastatische herdruk van 1968 (CB 2012/36).

Simon Stevin (Brugge 1548 – Den Haag 1620) schreef als wetenschapper ook in het Nederlands. Hij vond Nederlands bijzonder geschikt voor de wetenschap en bedacht specifieke termen die nog steeds gebruikelijk zijn: evenaar, middellijn, wiskunde...Hij schreef ook over het Nederlands: *Uytspraeck vande Weerdicheyt der Duytsche Tael*, een onderdeel van zijn *Weeghconst*.

Abraham Ortelius (Antwerpen 1527 – 1598) gaf in 1570 een wereldatlas uit in het Latijn en in 1571 in het Nederlands: *Theatre, oft Toonneel des Aertbodems: waer in te siene sijn die Landt-tafelen der geheelder weerelt: met een corte verclaringe der selver* (CB 2006/3842).

Cornelis Kiliaan (Duffel ca 1529 – Antwerpen 1607) gaf luister aan de taal. Zie de e-publicaties van de Cultuurbibliotheek en de catalogus *Vijf eeuwen Nederlands. Luister van de taal*. 1997.

Etymologicum Teutonicae linguae, sive dictionarium Teutonico-Latinum, praecipuas Teutonicae linguae dictiones et phrases Latine interpretatas...Quartae editioni auctarium est additum...1605 (CB 2008/2044).

Kiliaan vertaalde ook het werk van Lodovico Guicciardini dat in vertaling de titel kreeg: *Belgium dat is Nederlandt ofte beschrijvinge derselviger provincien ende steden. Eerst in 't licht gegeven door den vermaarden M. Lowys Guicciardyn ende nu weder met veel byvoegselen, schoone landcaerten, ende afbeeldinge der steden vermeerdert*, uitgegeven met een bewerking van Petrus Montanus in 1648 (CB 2009/2178).

Hendrik Louweriszoon Spieghel (Amsterdam 1549 – Alkmaar 1612) reflecteert in zijn werken over de oorsprong van het Nederlands, over dialecten, de spelling en de verbastering die in zijn tijd optrad *sedert dat wy met de Walsche steden onder een ghemeen Vorst ende hof zyn geweest*.

In **Vijf Eeuwen Nederlands. Luister van de Taal** worden enkele werken van Spieghel beschreven. (Deze catalogus werd uitgegeven ter gelegenheid van de tentoonstelling door de bibliotheek ingericht om haar veertigjarig bestaan te vieren.) De tekst kan men opvragen op de webstek van de bibliotheek onder e-publicaties/Nederlands.

Ook de **Statenbijbel** in opdracht van de synode van Dordrecht (1618-1619), verschenen in 1637, was bijzonder belangrijk voor de ontwikkeling van de taal.

De oorsprong van de talen heeft de mensen al lang bezig gehouden. Denk aan het verhaal over de **Toren van Babel**.

Frederik II von Hohenstaufen (1194-1250), van 1220 tot 1250 keizer van het Heilige Roomse Rijk, werd niet voor niets *stupor mundi* genoemd. Hij sloot 6 baby's op zonder contact met de buitenwereld, om te ontdekken welke taal ze zouden spreken. Dat moest dan wel de oertaal zijn. De baby's stierven.

Joannes Goropius Becanus (Gorp, 1519 – Maastricht, 1573) beweerde in zijn werk *Origines Antwerpianae* dat het Nederlands rechtstreeks afstamt van de oertaal door Adam en Eva gesproken. *Diets* betekent volgens hem trouwens, *d'oudste*.

Ook **Abraham van der Myl** ('s Heerenberg, 1563 – Dordrecht, 1637) was duidelijk geïntrigeerd door de oorsprong der dingen: hij schreef *Lingua belgica* over het 'Nederlands' en ook een boek over het ontstaan van dieren en volkeren.

Lingua belgica, sive de Linguae illius communitate tum cum plerisque aliis, tum praesertim cum latina, graeca, persica, deque communitatis illius causis, tum de linguae illius origine et latissima per nationes quamplurimas diffusionem, ut et de ejus praesentia... Lugduni Batavorum, pro bibliopolio Commeliniano excudebant U. Cornelii et G. Abrahami, 1612 (CB 2008/2017).

Vandaag de dag hoopt men dat het volledig in kaart brengen van **het menselijk genoom**, in staat zal zijn de mondiale migratie in kaart te brengen en zo de afstamming van de talen te begrijpen.

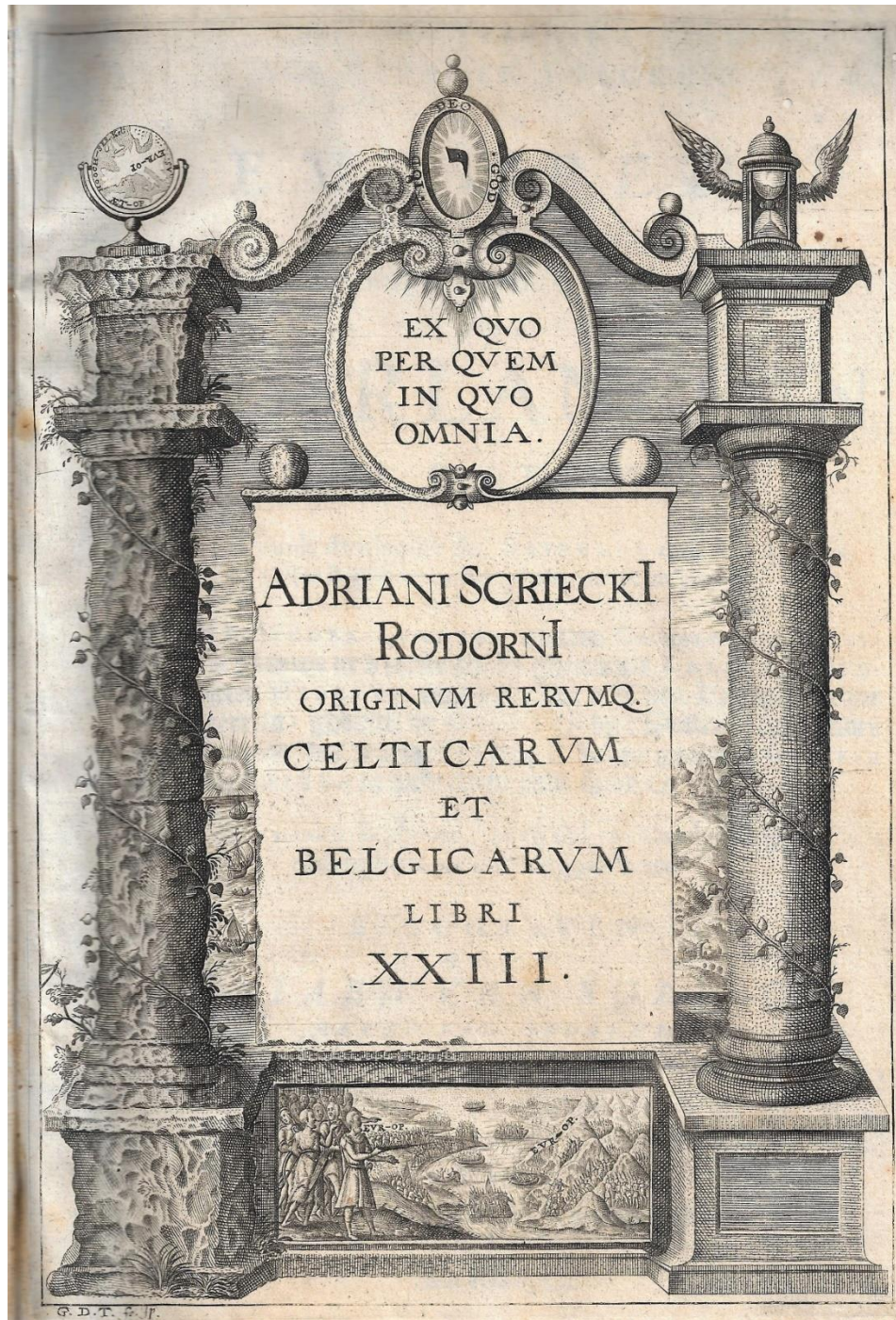
Volgens **Schrieckius** vertrok Jafeth, een van de drie zonen van Noach naar het Noorden en het Westen nog voor de bouw van de Toren van Babel. Daardoor bewaarde hij de oorspronkelijke taal. Het betoog van Schrieckius klinkt nu nogal hoogdravend. Ridicuul zelfs. Toch hebben gerespecteerde filologen zich serieus met zijn werk bezig gehouden. Het betreft immers toch een eerste poging tot inzicht en synthese in de geschiedenis van onze taal.

CHOTZEN, Theodor Max, (Amsterdam, 27/6/1901 – Den Haag, in de gevangenis omgekomen als verzetsstrijder op 27/2/1945) schreef in 1931 de brochure *Primitieve Keltistiek in de Nederlanden*. Hij zuchtte : *“met dit etymologische*

juweeltje [van Schrieckius] zijn wij dan echter tot het dieptepunt in de dilettantische beoefening van het Keltisch afgedaald.” (CB 97/243 in de bundel VARIA Nederlands 1). Chotzen eindigt zijn brochure met een actuele opmerking: “Gij zult het begrijpelijk achten, dat ik mij meermalen heb afgevraagd of het wel gerechtvaardigd is U te lokken naar een zoo ‘onpractische’ wetenschap als de Keltische philologie is, nu de tijdsomstandigheden U schijnen te dwingen U toe te leggen op ‘nuttige’ bijvakken.”

SWIGGERS, Pierre, *Adrianus Schrieckius: de la langue des Scythes à l’Europe linguistique*. In H.E.L. *Histoire Epistémologie Langage*, 1984, pp. 17-35. Swiggers wil “...examiner en détail l’argumentation d’un auteur appartenant à l’école flamande...”

VAN HAL, Toon, *Moedertalen en taalmoeders. Het vroegmoderne taalvergelijkend onderzoek in de Lage Landen*, Verhandelingen van de Kon. Vl. Ac. van B., Nieuwe reeks nr. 20, 2010. Hij besluit: *Schrieckius beweert aan pionierswerk te doen. Hij is ervan overtuigd daarin te slagen waarin Becanus faalde. Een hardnekkig geloof in zijn eigen methode maakte hem ongevoelig voor eender welke kritiek*. Van Hal bespreekt de periode van 1570 tot 1650. Het derde hoofdstuk (pp. 77-140) handelt over Johannes Goropius Becanus; het zesde hoofdstuk (pp. 209-248) over Abraham Mylius; het zevende (pp. 249-280) over Adrianus Schrieckius. Men kan het werk lezen op het net <https://core.ac.uk/download/pdf/34454719.pdf>

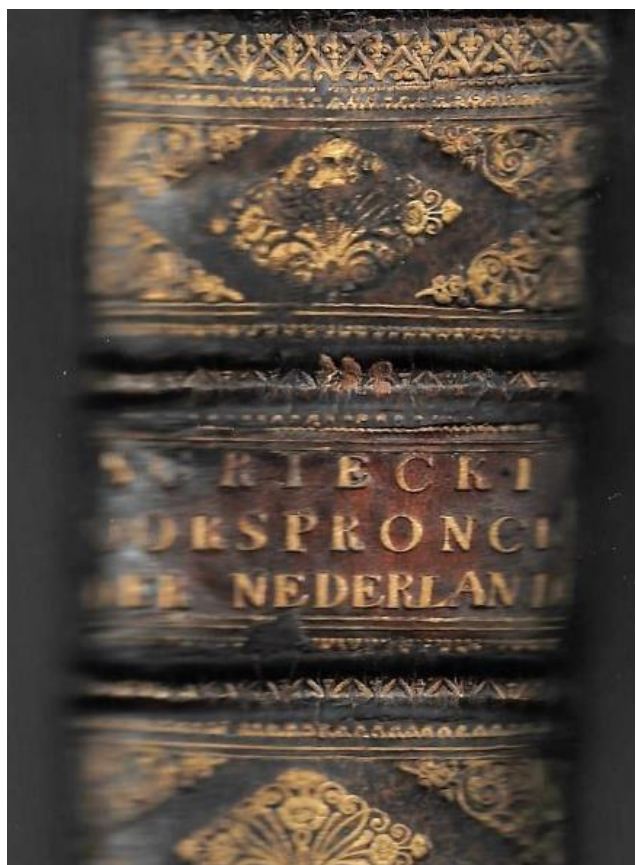

Frontispice van het convoluut. Het frontispice is sprekend: God is de oorsprong en bewerker van alles; in de loop der tijden (bemerkt de zandloper) kreeg Europa duidelijker vorm. *IOD oft GOD, dat is naer de lettre EENICHEIT: maer naer t'verstant, DIE HOOCHTEIT, heeft inden beginne, duer sijn Almachticheit van niet gheschapen Hemel ende Aerde, ende al dat daer in wort begrepen.* (Boek I, 1)

Het convoluut bestaat uit twee delen:

- I. ***Van t'beghin der eersten Volcken van Euopen, in sonderheyt vanden oorspronck ende saecken der Neder-Landen, XXIII Boecken, met betoon vande dwalinghen der Griecken ende Latinen op t'selve Beghin ende den ghemeynen oorspronck.*** (1614) 1. Frontispice gegraveerd 2. Typografische titelpagina 3. Latijnse opdracht aan Albrecht en Isabella 4. Latijnse introductio 5. Latijnse praefatio 6. Gedichten: Grieks gedicht van Luc. Wingardus; Elegia door Janus Leruntus; Latijns gedicht van Justus Ryckius; Latijns gedicht van Justus vanden Broucke; Nederlands gedicht van P. vanden Broucke. 7. Voor-reden 8. Puteani Judicium 9. Aspiratio auctoris (met embleem "Undae omnia") 10. *Vanden oorspronckende saeken der Kelten ende Veldgen. Boeck I-XXIII*, 560 pp. 11. Index (I) geographicus 12. Index (II) miscellus 13. Conclusio 14. Latijns gedicht van Philippus Matthias 15. Latijns gedicht van Carolus Torrius Insulanus 16. Censura 17. Extrait des privileges 18. In gotisch schrift: By octroy... 19. Impressum 20. Collatie (Registrum) 21. Impressum

- II. ***Monitorum secundorum libri V...De vera et falsa origine monimentum, sive Europa rediviva*** (1615) 1. Typografische titelpagina 2. Latijnse opdracht aan Albrecht en Isabella 3. Psalm 150 in meerdere talen 4. Latijnse opdracht aan Nicolaus Montmorancaeus 5. Praefatio 6. Uit psalm 119 in meerdere talen 7. Latijns gedicht van Janus Lernutus 8. Nederlands gedicht van Michael Bultelius 9. Latijns gedicht van Leonardus Neytzius 10. Latijns gedicht van Justus vanden Broucke 11. Nederlands gedicht van Petrus vanden Broucke 12. Latijns gedicht van Erycius Puteanus 13. Gebed in meerdere talen 14. Psalm 142 in meerdere talen (2 maal) 15. *Monitorum secundorum libri I - V* (63 p.) 16. Index (III) 17. Psalm 150 in meerdere talen 18. Latijns gedicht van Oliverus Ymmelot 19. Ad Joannem Visscherum 20. Sequitur in eodem marmore 21. Approbatio 22. Privilegium 23. Errata 24. Impressum.

Ex libris van **R.D. Arents Can.**

Ex libris van **Antoon Viaene** (Kortrijk 1900 – Brugge 1979), priester, leraar Sint-Lodewijkscollege Brugge, hoofdredacteur Biekorf (1929-1979), conservator Guido-Gezelmuseum, voorzitter van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge.

Stempel *Tolle lege* van de **Kultuurbibliotheek voor West-Vlaanderen**. (De eerste stempel met de oorspronkelijke naam van de Cultuurbibliotheek Stock- Laureyns.)

**Vol lederen band met op de rug:
SCRIECKI / OORSPRONCK / DER
NEDERLAND**

Monitorum secundorum libri V vindt men in de Cultuurbibliotheek ook onder nummer 2008/2039, als afzonderlijk volume. Het wordt er voorafgegaan door *Typographus ad Lectorem* (1 p.) over de inhoud van het werk, en *Praemonita* door Scrieckius zelf, met adressen voor bestellingen. Pol Vancoillie heeft het werk beschreven in zijn *Catalogus van het Pretiosa-fonds, Cultuurbibliotheek Brugge III*, 2001, p. 663 (CB 2001/830).

VAN T'BEGHIN
DER EERSTER VOLCKEN
VAN
EVROPEEN.
IN-SONDERHEYT
VANDEN OORSPRONCK ENDE SAECKEN
DER
NEDER-LANDREN,
XXIII BOECKEN.

Met betoon vande dwalinghen der GRIECKEN ende LATINEN
op t'selue Beghin ende den ghemeynen Oorspronck.

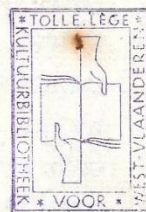
Ende dat de NEDER-LANDREN metten GA-HALEN ende TVYT-
SCHEN t'samen in d'eerste tijden ghenaemt KELTEN, gheco-
men wuten HEBREËN op t'Noorden ofte den Keltegghen cant
des Weerelts/ ghelijck de CALDEËN op t'Oosten/ ende ander
na t'HEET-OP der SONNEN; verre te boven gaen den GRIECKEN
ende ROMAINEN in ouderdom ende spraecke.

Af-beleet vanden Beghinne, totten tijd van Carolus Magnus;
ende besluytende ouer de 4900 iaeren.

BESCHREVEN
DOOR
ADRIAEN VAN SCRIECK,
HEERE VAN RODORNE.

T'YPRE,
By FRANÇOIS BELLET Boeck-drucker /
ANNO CLD. ICD. XIV.

Met Privilegie.

Notities over de inhoud

Het forse convoluut brengt in het eerste werk een wereldgeschiedenis van de schepping tot Karel de Grote, met als gouden draad, de afhankelijkheid van de talen en de oorsprong van het Nederlands. Schrieckius steunt daarvoor op de bijbel, antieke auteurs zoals Tacitus, en historici zoals Eusebius. In het tweede werk focust hij volledig op de taal.

Het is niet de bedoeling de volledige inhoud van het werk te beschrijven. We willen de interesse van Schrieckius illustreren: zijn aandacht voor de Romeinse geschiedenis, de kerstening en de evolutie van de talen.

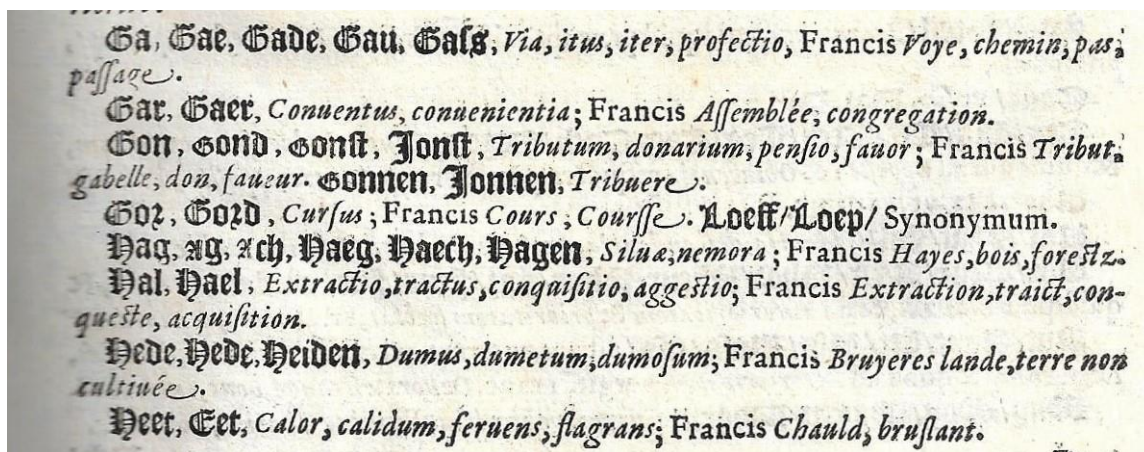
1.3 Opdracht aan de aartshertogen Albrecht en Isabella. Daarin beschrijft hij in het kort wat hij in zijn boek verder zal uitwerken. Mozes was de eerste die de wereldgeschiedenis beschreef vanaf de schepping tot aan zijn tijd. Daarna hebben de ‘Hebreeën’ zich alleen nog maar bezig gehouden met hun eigen geschiedenis. De Chaldeeën en daarna de Syriërs *quorum lingua Hebraeae ex parte confinis est, amisso veri Dei cultu, veritatem quoque amiserunt, nec tandem unde progressi sunt, iusto Dei iudicio, elapsis aliquot saeculis, agnovere*. (...waarvan hun taal verwant is met de Hebreeën, hebben, toen ze de verering van de ware God verloren, de waarheid ook kwijt gespeeld en wisten, door Gods raadsbesluit, uiteindelijk na enkele eeuwen, niet meer van waar ze afkomstig waren.) Hij steunt op Ezechiël hoofdstuk 38 die spreekt over de zonen van Japhet. Die zijn naar het Westen en Noorden getrokken. Van hen stammen alle Europeanen af *Hinc Europaei omnes*. Schrieckius wil de geschiedenis beschrijven tot Karel de Grote.

Naast dat Bijbels argument voor de superioriteit van de ‘Kelten’ bespreekt hij een tweede belangrijk gegeven. Wanneer we naar de natuur kijken – en hij wordt lyrisch in de beschrijving van de kosmos – dan begrijpen we welke taal onder alle talen van wereld, de oudste moet zijn want die geeft het best weer hoe de dingen zijn *secundum eorum essentiam, situm et statum* (volgens hun wezenheid, plaats en omstandigheid.) Later zal Schrieckius spreken over *secundum essentiam et existentiam*. Dit argument bewijst hoezeer hij zijn eigen taal waardeert: hij vindt er de ‘essentie’ van taal in terug.

De **introductio (I.4)** begint met Genesis 2, 19 “Toen vormde Jahweh God uit de klei alle dieren op het land en alle vogels in de lucht, en voerde ze naar de mens, om te zien, hoe hij ze zou noemen, want zoals de mens elk levend wezen zou noemen, zo zou het heten.” (Vertaling Canisius bijbel, 1948.) In de marge noteert Schrieckius: “*Ab origine rebus imposita fuerunt nomina **secundum essentiam et existentiam.***” Een interpretatieve vertaling: Adam zag in het ding zelf (essentie) dat hij het moest benoemen zoals hij het zag (existentia). Enkele regels verder lezen we dat Adam namen geeft aan alles “***secundum essentiam et qualitatem suam***” naar de wezenheid en de eigenschappen. In de voorrede schreef Schrieckius: *Want den eersten mensche selve heeft alle saecken ghenamt (gelijck is Genes. 2.) naer haer eyghen schijn ende wesen.* Misschien mogen we dus existentie, kwaliteit en eigen schijn (voorkomen) gelijk stellen.

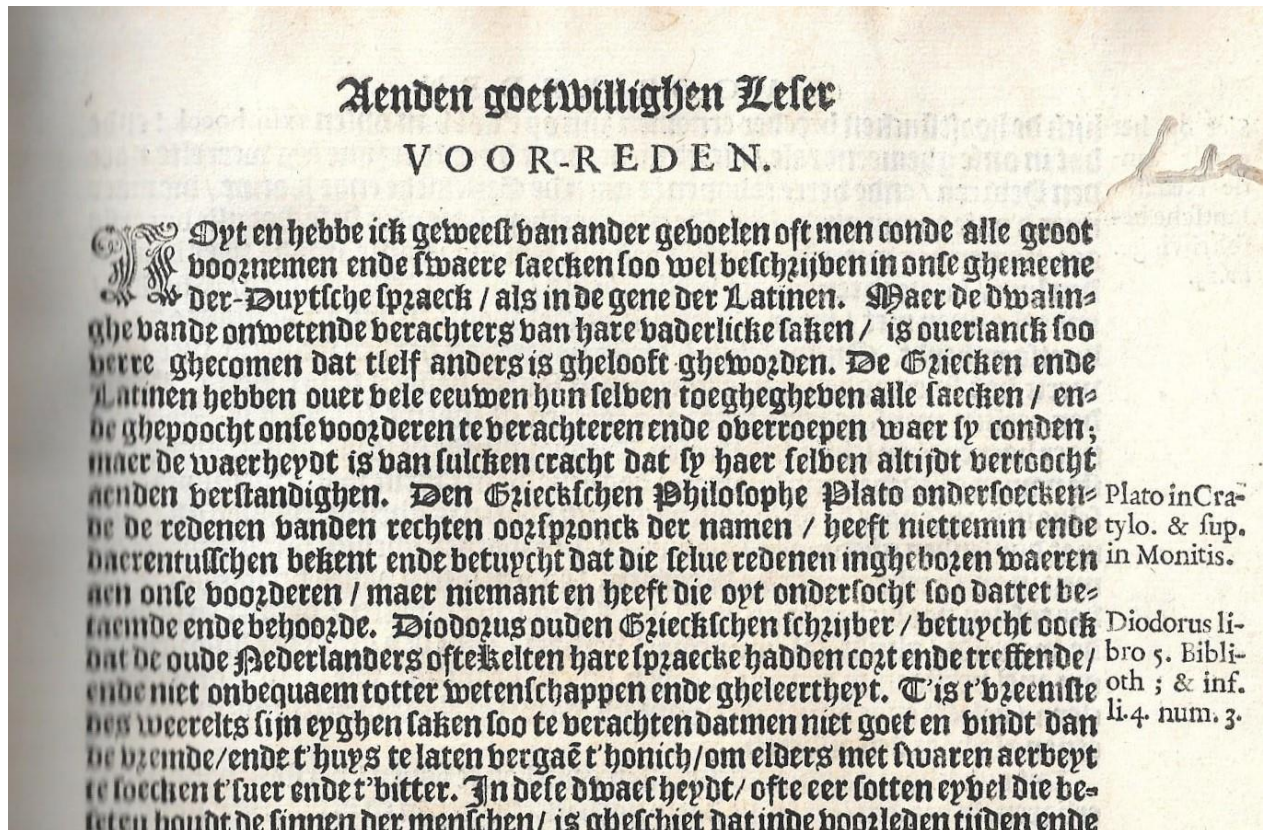
Op de volgende pagina lezen we in de marge: “*Linguae Europaeae sive Celtiquae quae et Belgica est, antiquissima proprietas.*” (Over de oudste eigenheid van de Europese of Keltische taal die ook de Belgische is.)

Om herhalingen te vermijden publiceert hij dan een alfabetische lijst (13 pp.) van woorden met vergelijkingen in diverse talen *secundum existentiam* (naar hun uitzicht of kwaliteit).

Op pagina +4 fulmineert hij tegen Becanus. “*Hinc Becanus in fabulis Orphicis quiescat necesse est.*” (Daarom is het nodig dat Becanus onder de fabels van Orfeus rust.)

De **Voor-reden** (I.7) is gezet in een vette Gotische letter. Het stuk begint plechtig: *Noyt en hebbe ick geweest van ander gevoelen oft men conde alle groot voornemen ende swaere saecken soo wel beschrijven in onse ghemeene der-Duytsche spraeck / als in de gene der Latinen.*

Hij betoogt dat Japhet de vader is van de Europeanen. Die trok naar het Noorden en het Westen. Het is wel zo dat talen mekaar beïnvloeden ... *de Walen / die onlanck hare tale getrocken hebbende vande laetste Romainen / nu zijn verdraeyende onse voysen ende woorden.* In deze voorrede formuleert hij zijn inzicht over het ontstaan en wezen van taal. *Want den eersten mensche selve heeft alle saecken ghenaemt (ghelijck is Genes. 2.) naer haer eyghen schijn ende wesen.* Tot slot van zijn voor-reden citeert hij Plato: *dattet onwijsheidt is t' ondersoecken vremde saken / ende niet te weten sijn eyghen.*

I.8. Puteani Judicium. Zijn lof op Schrieckius is weinig origineel: *“Patrem hunc historiae si dicam Belgicae, nemini iniuriam facio: & laudo virum, quem satis laudare non possum.”* Ik doe niemand onrecht wanneer ik hem de vader van de Belgische geschiedenis noem. Ik kan hem niet genoeg loven.

AVCTORIS
PRO COEPTO
ASPIRATIO.

OMNIA mundi VNDÆ. Verum unde exastuat VNDÆ?
Vmbroso-ne CHAOS cuius Origo NIHIL?
Qualis at ille astus? Mundi-ne fluentis imago?
Magne DEVS memora; perq̃ profunda mone.
Sic hominum primasq̃, vias, linguamq̃ priorum,
Motûs, progressûs, interitûsq̃, sequar.
Et quæram unde fluat sæcli antiquissima rerum;
Temporis unde acti voluerit unda cadens.
Vndi-potens Rector mihi per freta dirige cursum,
Sis PHAROS, & nostro sidus in OCEANO.

I.9

Gedicht waarin de auteur zijn doelstelling formuleert.

Mijn vertaling:

Wat de auteur met zijn werk wil bereiken.

Zoveel golfslag in de wereld. Waar komt dat vandaan?

Uit de duistere chaos die uit het niets ontstaat?

Welke golfslag is het? Is dit het beeld zelf van de vluchtige wereld?

Grote God, breng in herinnering en waarschuw voor de afgrond.

Ik zal daarom het ontstaan van de mens, zijn wegen, taal,

Omzwervingen, vooruitgang en ondergang volgen.

Ik zal zoeken van waar de oudste dingen in de tijd komen;

Vanwaar de golf van de tijd ze verder duwt.

Heer, meester van de golven, zet voor mij de koers uit door de golven,

Wees mijn licht en mijn ster in de onmetelijke zee.

Het eerste boek (38 pp.) verhaalt de geschiedenis vanaf het ontstaan van de wereld (M.) tot het jaar 3514 jaar na de schepping, 138 jaar na de stichting van Rome (ROM.). Dus, tot het bewind van Tarquinius Priscus. De tekst wordt in 92 'hoofdstukken' genummerd. Jaartallen worden in de binnenmarges aangebracht; een samenvatting van de inhoud in de buitenmarges (meestal in het Nederlands, soms in het Latijn).

Het tweede boek (39-66 pp. in 62 hoofdstukken) van M. 3542 tot 3852 en ROM. van 166 tot 476.

Het begin van het 1ste hoofdstukje biedt een staaltje etymologie: *De Kelten, die by de Romainen ghenaeemt worden Galli, waeren nu over langhe tijden ende eeuwen, ghelijck vooren is ghetoot, gheseten ende gheformeert op alle de landen ligghende tusschen de See, de riviere vanden Rhin, de berghen Alopen, ende de Pyreneen.... De naem van GA-HALEN, is van T'gaen halen, t'welcke van allen tijden t'ghebruyck is vande Krijghers, gaende halen, krijghen, ende garen. Daeraf oock*

inde naevolghende tijden gheseit zijn, De Gaermans, De Halemans, ende noch ten tijde, De Krijghers, Latinis Qaesitores; Francis Conquesteurs.

Een 'leuke' zin uit hoofdstuk 5: *Maer alsoo de peste quam int legher vanden Romainen, sy appointierden, seyt Polybius, ende Romainen vertraken.*
(appointeren, onderhandelen)

In **het derde boek** (pp. 47-93; tot M. 4070, ROM. 694) wordt onder meer de strijd tegen Hannibal verteld, de inname van Jeruzalem, en het pleidooi van Cicero tegen Catilina. Het boek eindigt met hoofdstuk 79: *Maer in wat staet dat Gallien doen was ende hoe Caesar die heeft ghevonden, wy sullen dat vernemen, ende by een voeghen t'ghene by de oude Aucteuren in vele ende menighe diveersche plaetsen wort betuycht, ende bysonderlick by Caesar selve. Op dat t'ghene dat soo wijt is verstroyt, ghesien mach worden met meerderen verstande, ende onse beghinselen ende historien van nieuws ghebrocht uuyt de Duysternissen int licht ende voorschijn.*

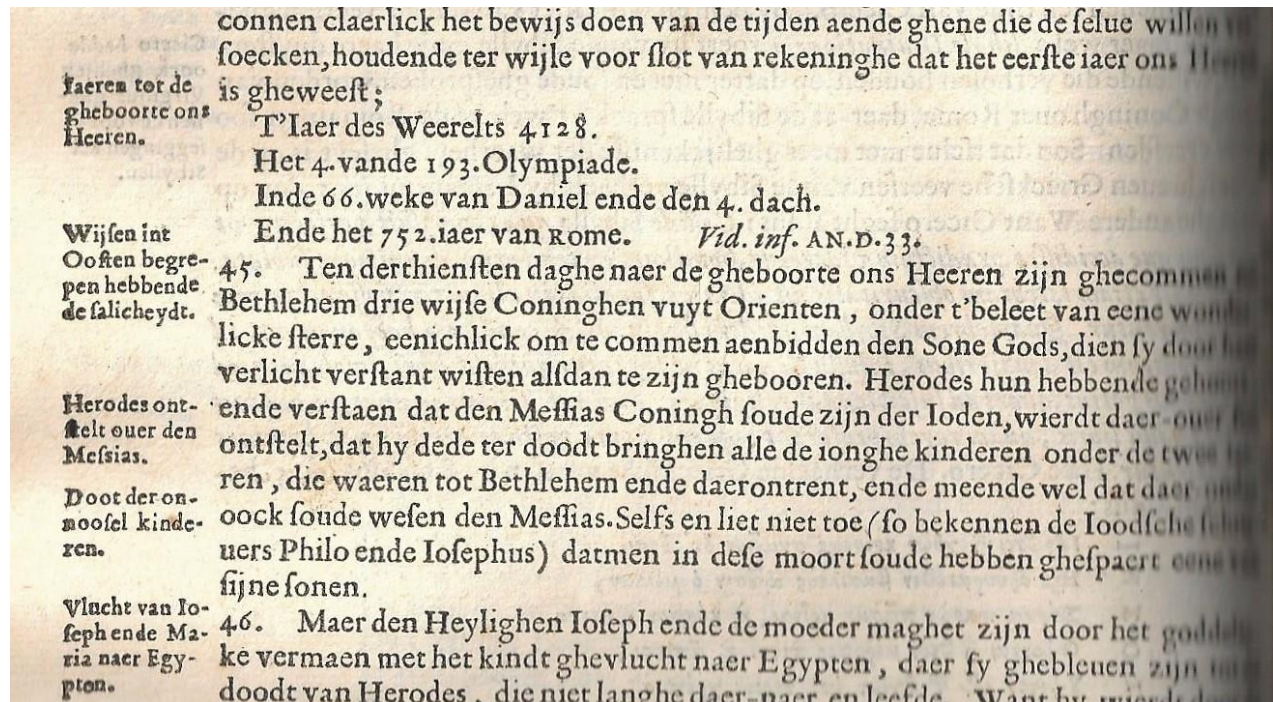
Bij het begin van **boek IV** krijgen we een definitie van *Timocratie* dat is eene vorme van *regieringhe gheminghelt* (volgende Aristoteles) met de *drye principale* dat zijn de *Princelickheyt, d'Overheyt der Treffelickste, ende de Macht vanden ghemeente.*

De geschiedenis van Caesar loopt van **boek IV tot VII 6** waar de moord op Caesar verteld wordt. Op meerdere plaatsen zoals bv op pp. 119-120 worden woordenlijsten ingelast met woordverklaringen en vertalingen. Een paar voorbeelden:

TER-BANE, sonat Ad Aream, L'exercice des Armes. Taruanna. Morinorum opidum. Terouenne, nu Terwane.

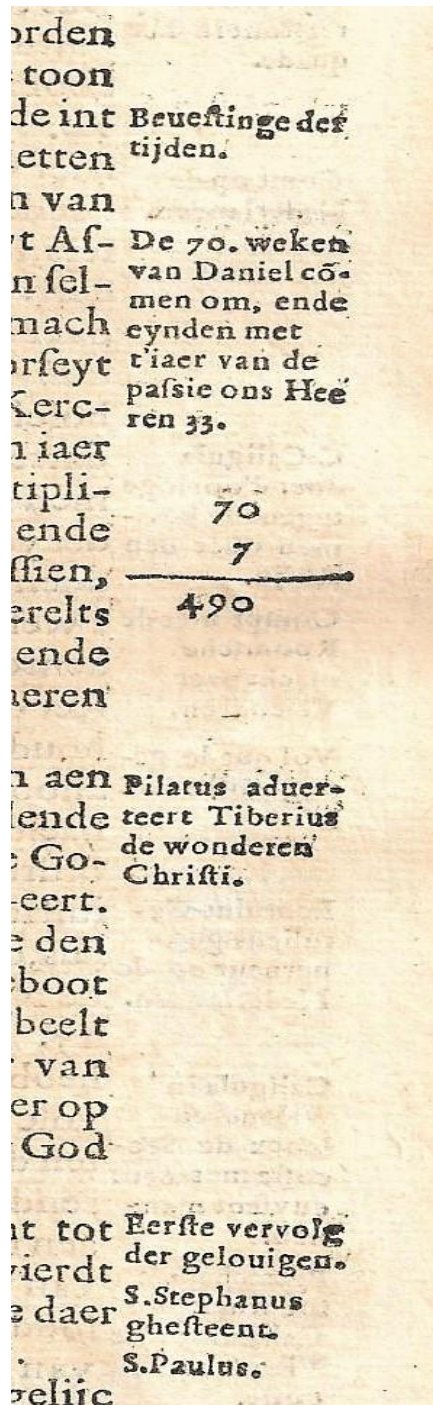
BOVE-WAKE, sonat superior Vigilia. La haulte garde, Bavacum & Bavaci, nunc Bavais.

Op p. 228, **Boek VI 44**, wordt de geboorte van Christus vermeld. ...soo de heyilige Kercke altijts heeft ghehouden, alst was den Winterschen Sonne-stant 25. dach van December. De laeren nu voorts-aen worden daeromme gherekent by den Christenen vanden selven dagh af...

De tijdsindeling van de profeet Daniël is duister. Ze gaat o.a. terug op Dan. 7, 25; 9,27 enz.

IX. Boeck (pp. 256-273)

Op p. 257 wordt uitgelegd hoe de profetie van Daniel moet begrepen worden. *Want volghende de mysticque daghen der scheppinghe, ghenomen een iaer voor een dagh, ende seven iaeren voor eene weke, ghy vint voor de 70. ghemultipliceert met 7. t'getal van 490. iaeren: Ende tusschen de verlossinghe van Israel, ende van t'menschelicke gheslacht, wesende in dit iaer ons Heeren 33. tijt sijnder Passien, wort effen ghevonden de selve nombre van 490. Siet hier voren t'iaer des Weerelts 3670, ende van Rome 294.*

De afbeelding toont een stuk van de buitenmarge van p. 257.

X. Boeck (pp. 273-292)

Een 'boek' is betrekkelijk klein en de indeling is niet duidelijk. Dit boek begint met de *Ouden oorspronck der Baet-haven, nu Hollanders.*

XI. Boeck (pp. 292-314) begint met de verwoesting van Jeruzalem:

2. Binnen Hierusalem bleven doot over een millioen menschen, ende ghevanghen ende in slavernye ghebrocht ontrent de seven-entneghentich duysent. Soo dat het lodsche volck hier mede gheheel is ghebrocht tot onder-gangh, ende haeren staet ghenomen heeft haer eynde.

Hij behandelt de geschiedenis van Rome, van de Baet-haven, de diaspora van de Joden en de kerkvervolging. In hoofdstuk 41 schrijft hij over de verwoesting van Herculanium en Pompeii. De inhoud wordt in de marges soms in het Nederlands, soms in het Latijn beschreven.

23. Het eynde der saeken der Joden is gheweest het beghin der eerster kercken Godts, welc beghin wy int corte sullen hernemen, ende nu voorts aen gaen minghelen met onse

saeken, als wesende het eenich fundament onser salicheyt, ende van onsen alghemeen staet.

Elk boek begint met een versierde initiaal in een vierkante setting. Deze afbeelding op p. 292 is niet echt vrolijk.

XII. Boeck (pp. 314-333) De geschiedenis van keizer Hadrianus tot Helogabalus.

XIII. Boeck (pp. 333-351) 5. *Severus was voorts soet in cluchten, liefelick in fablen, ghenoechlick ende beleeft aen tafel...* 15. *Iulius Maximinus vuyt Thracien simpel oorloghsman...vervolger der Christenen.* 51. *Lof van Zenobia beschreven by Aurelianus.* 57. *Over Tacitus.* 62. *Wonderlic ende gedenckweerdich stuck der*

Nederlanders inden tijdt van den Keyser Probus. Nederlanders ter See vaghen Asien, Griecken, Lybien ende de Middellantsche See, ende keeren met victorie na huys door t'Gat-vut-an Hispanien [Straat van Gibraltar] (marge p. 347). Hij citeert Eumenius in Panegyrico dicto Maximiano.

XIII. Boeck (pp. 352-372) is belangrijk voor de kerkgeschiedenis. 1. *Constantinus Keyser*. 2. Over Helena: *Dese Helena was van vuytnemende schoonheyt, ende vol voorsichticheyt ende wijsheyt...* 4. *Constantinus ordineert Vlaendren*.

8. *Versekerinhe der selver van Eusebius vuyten mont van Constantinus. In hoc vince*. 10. *Veldt-teecken van Constantinus. Labarum quid sit*. 12. *Constantinus heeft ghetriumpheert over dese victorie teghens Maxentius, ende niet den goden vande voorgaende Romainen, maer God almachtich daerover ghegheven den lof ende eere*. 13. *Hier mede is ghecommen de ruste ende vrede in de heylighe Christene Kercke, ende tot Rome op-ghestaen ghelijck een nieu leven ende eene nieuwe eeuwe*. 23. *Heresie van Arrius beghint te roeren*. 36. Over de doop van Constantinus. 37. Over de stichting van Vaticanum. 41. *CCCXVIII Bissschoppen int Concilie van Nicenen. Symbolum Nicaenum*. 48. *Concil. Arelatense*. In de volgende hoofdstukken wordt uitgeweid over de verdere geschiedenis van het Arrianisme. 67-68. Helena heeft zich bekeerd, trekt naar Jeruzalem en vindt het heilig kruis. 69-85. over de monniken, Antonius, Athanasius, *Constantinopolis nova Roma*. *Doot van Constantinus*.

XV. Boeck (372-395) 23. *Iulianus creech dan werck in Gallien teghens de Halemannen,...* *De Hale-mans ofte Gaermans...* over de inname van stadt Colen, die de Tuytschen hadden beseten... 30. *...de naem van Francken by desen hoop aenghenomen wierde, om t' Vry ende Vranck vuytgaen op den beut, ghelijck men hedensdaechs naemt de Vry-beuters; ende dat sy hun selven Vrij naemden teghens de Romainen*. 34-37. over de Francken. 40. *Alle Kelten ende Tuytschen hebben een sprake, maer met verscheyden manieren van spreken, oft Dialecten*. 84...*heeft ulphilas die Bisschop zijnde onder den Gothen, hun vele van heydenen heeft ghebrocht tot t'Christen gheloove. Desen Ulphilas leerde aen den Gothen t'ghebruyck van nieuwe Gotichsche lettren, hun aldereerst de heylighe schriften in haere ghemeene sprake overstellende*. 85-92. Nog een stukje kerkgeschiedenis.

XVI. Boeck (pp. 396-413) begint met *Onder de Keyseren Valens, Gratianus ende Valentinianus den ionghen zijn gheroert de Hunnen*. Dit boek eindigt met de dood van Theodosius die zeer geprezen wordt: *Hy beminde alle sijne naeste vrienden, was goedt vader aen sijne kinderen, ende goeden man aen sijne vrouwe*.

XVII. Boeck (pp. 414-428) 33. *Ioannes Chrysostomus Bisschop gheweest hebbende van Constantinoplen, ende vele gheleden hebbende voor de waerheyt, vuytnemende gheleert, wel-schrijvende ende wel sprekende is overleden deser weerelt in t'jaer 407*. 34. *Eudoxia oorsaeke van al sijn lijden, is oock haest daernaer onghelukelick ghestorven, zijnde haere vrucht gherot in haeren buyck*. 44. *Het Christen gheloove verbreet in Persen*. 49-65. *De Goten voor Rome*. 64. *S. Augustinus schrijft vande Stadt Gods*. 84. 420. *S. Hieronymus overlijdt*.

XVIII. Boeck (pp. 429-444) 1. *Oorspronc ende beghin vanden staet ende Coninghrijc van Vranck-rijck*. In het derde hoofdstukje geeft hij er 'onsen Becanus' van langs die de oorsprong van Frankrijk bij de *Scythae* zoekt. In volgende hoofdstukjes geeft Schrieckius van veel namen een uitleg. 40. *Chludovicus eersten Christen Coninck der Francken*...66. *Attila Flagellum Dei*. 95. *Ann. Dom. 464. Den staet van Rome sonder ghelijck. Maar sy was; FVIT; ... Maer de Rechtveerdicheyt Gods en is niet om begripen*...

XIX. Boeck (pp. 445-464) Van de ondergang van Rome tot het jaar 534 de dood van *Theoderich Coninc der Fransche Nederlanden*.

XX. Boeck (pp. 465-491) *De Fransche Nederlanden ofte eer de Nederlantsche Francken zijn dan ghecommen onder t'bevel van Theodebertus, dat is The-hodeberecht, supremus-iudex*... 79. *S. Waldruden tot Berghen in Henegouwe*.

XXI. Boeck (pp. 491-521) 10. Over Mahomet. 15. *A.D. 633 S. Amandus predict tot Gend*. 16. Beschouwingen over de handel *T'ghewin is den afgod vanden coopluysden*...Over de beurs van Gent, Brugge en Antwerpen 20. *Veranderinghe der spraken in Italien, Gallié, ende Hispanien*. In dit boek wordt veel aandacht besteed aan de kerstening, de toestand in Spanje en Italië. Het boek eindigt in het 100ste hoofdstuk met de Hunnen die gelijkgesteld worden met de Hongaren. In het Hongaarse koningshuis ligt de *Oorspronc van den gheslachte van Croy inde Nederlanden*. Dit detail verrast. Heeft Schrieckius misschien een persoonlijke reden? Karel III van Croy (1560-1612) was een belangrijke figuur die hij zeker moet

gekend hebben. Karel III evolueerde van opstandeling met Calvinistische sympathieën, naar katholiek militair in dienst van Spanje.

XXII. Boeck (pp. 522-544) van het jaar 745 tot 792. Meerdere hoofdstukjes over Carolus Magnus. 32. *Carolus Magnus ghemingelt in wetenschappen*.

XXIII. Boeck (pp. 544-560) 16. Karel de Grote tot keizer gekroond in Rome. 35-37 over de Noormannen. 41. Het testament van Karel de Grote, in het Latijn, wordt woordelijk afgedrukt: 3 pagina's kleine druk. 59. Overlijden van Karel de Grote te Aken. 63. Hier-mede Vaert wel, wie ghy zijt, Goedt-willich Leser, ende helpt my segghen voor desen vuyt-com: LAUS, HONOR, GLORIA, GRATIARUM ACTIO, DOMINO DEO NOSTRO IN SAECULA SECLORUM. AMEN.

Na de 23 boeken volgen 2 indices: geographicus en miscellus.

Adriani Scribeki

Rodorni

Originum [rerumque Celticarum et Belgicarum]

Index I. Geographicus:

In quo regionum, populorum, urbium...nomina... explicantur, et e profundissima fabularum nocte eruuntur. (Waarin de namen van streken, volkeren, steden verklaard worden en uit de diepe nacht van de fabels gewekt worden.)

Bijna 200 niet genummerde pagina's, in het Latijn gestelde alfabetische index, waarin telkens verwezen wordt naar het boek en het hoofdstuk waar het woord gebruikt werd.

Index II. Miscellus.

In quo tum Nominum proprietates Scythico, Hetrusco, Celtico, & Belgico antiquissimo Idiomate, contra Chaldaeos, Graecos, & Latinos exponuntur, tum loci Rerum Historiarum qua hoc opere continentur, per ordinem librorum & numerorum demonstrantur. (Waarin zowel de eigenheid van de woorden in de oudste vormen van het Scytisch, Etruskisch, Keltisch en Belgisch tegen de Chadeën, Grieken en Latijnen aangetoond wordt, als ook de historische plaatsen die in dit werk opgenomen zijn, verklaard worden met vermelding van de plaats in de boeken en hoofdstukken.)

RERVM EXPLANATIO.

sis. Fuit autem electus episcopus Rhemen-
sis, ætatis suæ anno 22. *lib. 19. num. 12.*

REMOBOTH, R'hem-op-hod
vel **Ter-hem-op-hod** Scythis est *Qui ad-
ades-supra-altum*, Franc. *Ceulx des demen-
res sur le hault*; Monachorum Ægyptiorū
genus. vide *sup. lib. 14. num. 76. & seq.* &
ibi ANACHORETAE & alia.

REMS vel REMOS, R'hem-ho
vel **Ter-hem-ho** Scythis est *qui ad domum*
altam, Francis *Celuy de la maison haulte*;
frater Romuli, primi Romanorum regis.
vide *inf. ROMVLVS, & lib. 1. num. 75.*

RENVLVS, Rein-hulf
Celtis est *Castus-adiutor*, Francis *le Chaste-
aydant*; rex MERCIORVM, *Deerschen/
Paludanorum*, in Britannia. *lib. 23. num. 10.*
Republicque van Rome, de machtichste die
oyt was ter weerelt. begint onder de Coss.
L. Iunius Brutus, & L. Tarquinius Colla-
tinus, *libro 2. numero 9.* haeren voortganc
tot. lib. 2 & 3. haer Domaine in den tijdt
van Pompeius, *libro 3. numero 75.*

REX. Latina quidem vox videtur, sed origi-
nem habet ab Hetrusco, & x pro Græco x
accipienda est. nam **Rech** Tuscis est *In-
dex*, Francis *Iuge*; & hodie Belgis **Rech-
ter** / quod Regum antiquissimum & pro-
prium officium. Inflexio per g id quoque
arguit, nam non dicitur *Rex Rexis*, sed *Rex
Regis*, & Tuscis **Rech** vel **Reg** idem est.
Rektor id etiam ostendit. RECTOR Tuscis
est **Recht-oz** / vel **Recht-ober** / vel **Recht-
ouerst** / *Index-supremus*, Francis *le Iuge-
superieur*. Eodem modo *Imperator* anti-
quis Latinis & Tuscis dicitur INDVPERA-
TOR; **In-d'upperhait-oz** est *In-supremi-
tate-superior*. vide IMPERATOR.

Regis nomine etiam nominabantur Duces,
lib. 19. num. 35.

RHADAGASSOS, R'haidig-gafs-ho
Scythis est *Qui ab incultis viis-altis*, Fran.
qui des haultes voyes non cultiuees; Scythæ.
breect met sijn heyr in Italië, daer hy blijft
ter doot *lib. 17. num. 29.*

RHEMI, R'heim/Ter-heim
celtis est *Ad-palatum*, Francis *Au-palais*;
vetustissima Belgarum ciuitas. *Ind. 1. libro
4. num. 61.* Die van Rheims gheven hun
ouer aen Caesar ende de Romainen, *ibid.
num. 64.*

ADRIANI SCRIECKI
R O D O R N I
MONITORVM SECVNDORVM
L I B R I V.

*Quibus Originum Rerumq; Celticarum & Belgicarum
OPVS suum nuper editum, altius & auctius è fontibus
Hebraicis, ipsâq; Rerum Origine deducit, probat, firmatq;.*

Ad Teutones, Belgas, Gallos, Italos, Iberos, Britannos,
Danos, & Aquilonares.

*Admiranda Celtarum Antiquitatis & hactenus inaudita & in-
animaduersa Observationis*

DE VERA ET FALSA ORIGINE
MONIMENTVM,
S I V E
EVROPA REDIVIVA.

YPRIS FLANDRORVM,
Ex Officina typographica Francisci Belletti.

M. DC. XV.

Cum Privilegio.

Monitorum secundorum libri V... Dit tweede boek in het convoluut is in het Latijn gesteld. In de **praefatio** richt Schrickius zich tot de *Teutones, Belgas, Gallos, Italos, Iberos, Britannos, Danos* en andere Noorse volkeren. Hij is er van overtuigd dat Hieronymus de taal van de Teutonen kende en van oordeel was dat de Grieken die taal kenden maar verbasterden. *Augerius Busbequius Flander* verzekerde hem dat in *Chersonesum Tauricam (quae vulgo Gazaria dicitur) uti Teutonica nostra lingua*. (dat men in het Taurus gebergte, dat plaatselijk Gazaria genoemd wordt, onze Teutoonse taal gebruikt.)

Na de inleidende stukken bevat het 5 boeken, in hoofdstukken verdeeld, en een index tertius. De typografie is zeer kleurrijk met Hebreeuwse letters, Gotische, Romeinse en met humanistisch cursief, min of meer ruim, dun of vet, gezet. De pagina's van de boeken zijn genummerd: 1-12; 13-23; 24-48; 49-63. Het zijn dus kleine 'boeken'. Het werk werd, zoals het eerste, door Bellet, François (Bellettus, Franciscus) gedrukt in Ieper. Die was daar werkzaam van 1601 tot 1623.

In deze **5 boeken** herhaalt Schrieckius zijn opvattingen over taal, maar hij focust nu op de vergelijking van zijn taal met het Hebreeuws, en op de afstamming en de evolutie van de woorden.

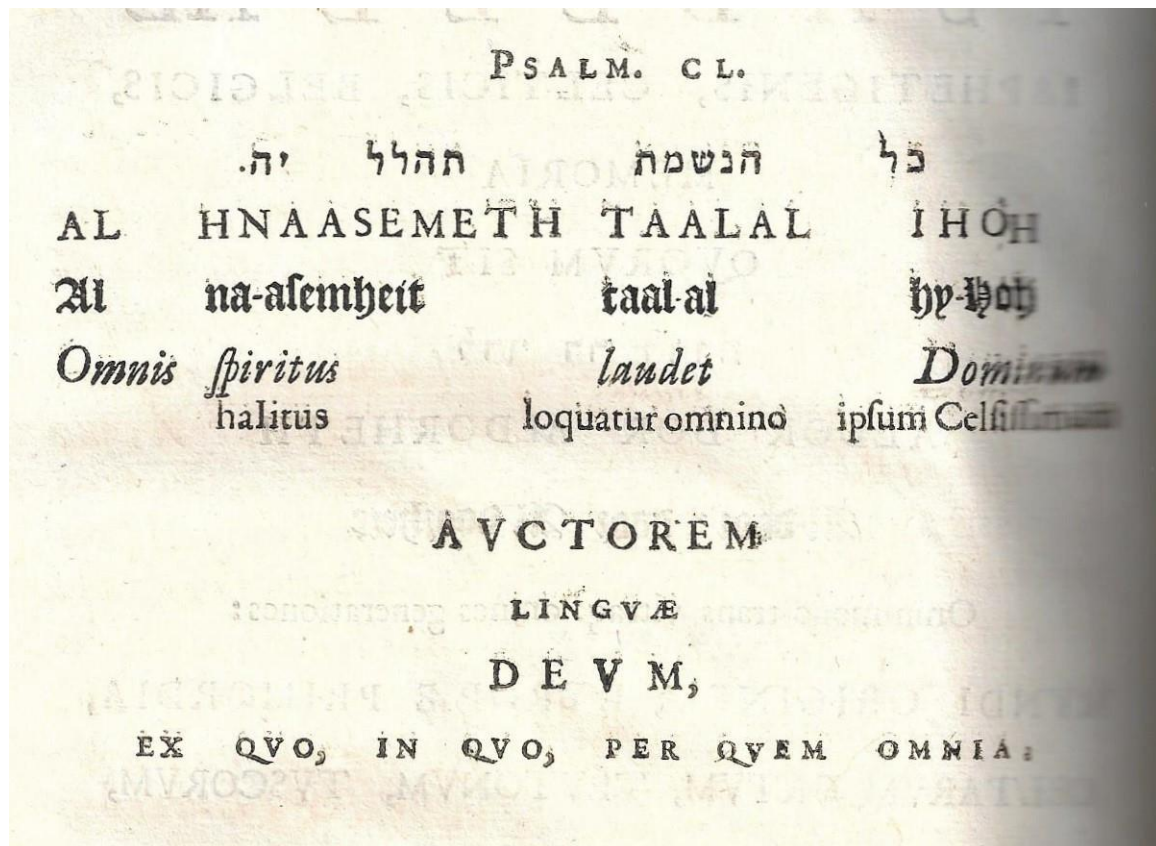
In de **Index tertius** vervolledigt hij de eerste twee indices: *...universam linguae Celticae, Teutonicae, sive Belgicae cum Hebraica consonantiam, ab ipsa mundi origine per haec monita demonstrat.* (de algemene gelijkkluidendheid van de Keltische, Teutoonse of Belgische taal met de Hebreeuwse, wordt door deze verklaring aangetoond, vanaf het ontstaan van de wereld.)

Het werk eindigt plechtig: *Auctori linguae Deo... sit laus in saecula saeculorum. Amen.* Daarop volgt de index tertius, . . Psalm 150 in meerdere talen, een Latijns gedicht van Oliverus Ymmelot, Ad Joannem Visscherum, Sequitur in eodem marmore, Approbatio, Privilegium, Errata en Impressum: Anno Redemptoris mundi M.DC.XV.

Gebruik van Psalmen

In *Europa Rediviva* gebruikt Schrieckius tot 5 keer toe een psalm om, vooral de overeenkomst van het Nederlands met het Hebreeuws aan te tonen (in de volgorde in het boek: de Psalmen 150, 119, 142 en een tweede keer 150). Hij was

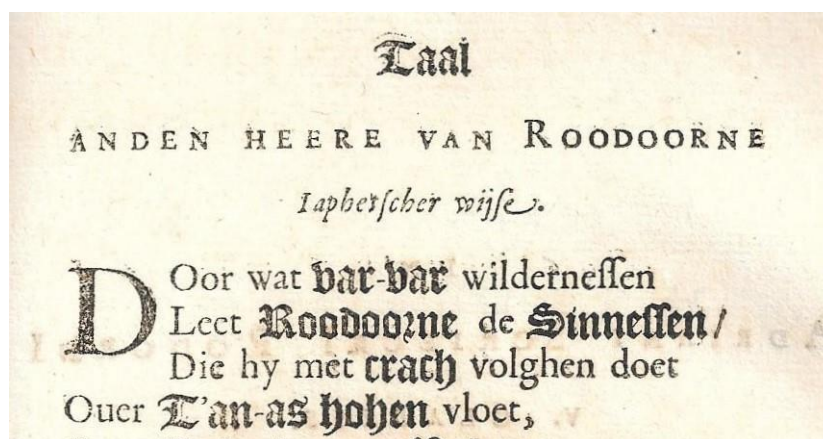
een vroom man en de psalmen waren voor zijn lezers vertrouwde lectuur. Ze waren dus ook geschikt didactisch materiaal om de talen te vergelijken. Zoals elders in het boek maakt hij hier weer handig gebruik van verschillende lettertypes. Psalm 150 vult hij, in de geest van zijn boek, aan met God ook te loven als *auctor linguae Deus, ex quo, in quo, per quem omnia*. God is de schepper van de taal; de bron van alles.

Schrieckius' netwerk.

Zijn vriendenkring was lokaal sterk uitgebouwd: de meeste drempeldichten werden door West-Vlamingen gemaakt.

Bultelius, Michael (Biografie Nationale III, 156) schreef een Nederlands gedicht typografisch verlevendigd met GOTISCHE LETTERS zoals Schrieckius ook deed 'op Japhetscher wijze'.

Hij eindigt zijn bijdrage met een citaat van Vergilius (Aen. 2,27) waarmee hij zich als humanist manifesteert: *Juvat ire iugis, qua nulla priorum Castaliam molli divertitur orbita clivo.* (Het is leuk over de heuvels te rennen waar nog niemand reed en de aangename tocht naar Castilia (de heilige bron te Delphi) te maken.)

Hij signeert: V.N. Michaelis Bultelii Cons. Iprens.

Wingardus, Luc.,schreef een Grieks gedicht.

Janus Lernutius, Jan Lernout, (1545-1619) is, zoals Schrieckius, ook een Bruggeling en, hij studeerde ook in Parijs. Hij maakte een reis door Italië en was bevriend met Justus Lipsius (1547-1606). Behorend tot de rijke bourgeoisie, kwam hij in het Brugse stadbesteduur. Hij schreef een *Elegia* voor het eerste en voor het tweede deel. Ik neem aan dat Lerunti (als auteur van de eerste elegie) een schrijffout is. Hij is bekend als dichter van *Basia*, een bundel Neolatijnse poëzie.

INGELBRECHT, Tom, *Janus Lernutius, Kussen uit Brugge*, Leuven, Uitgeverij P, 2018.

Matthias, Philippus, schreef een Latijns gedicht.

Montmorancaeus, Nicolaus. Door zijn bemiddeling werd het werk van Schrieckius aan de aartshertogen opgedragen.

Neytsius, Leonardus was kanunnik van Sint-Donaas in Brugge.

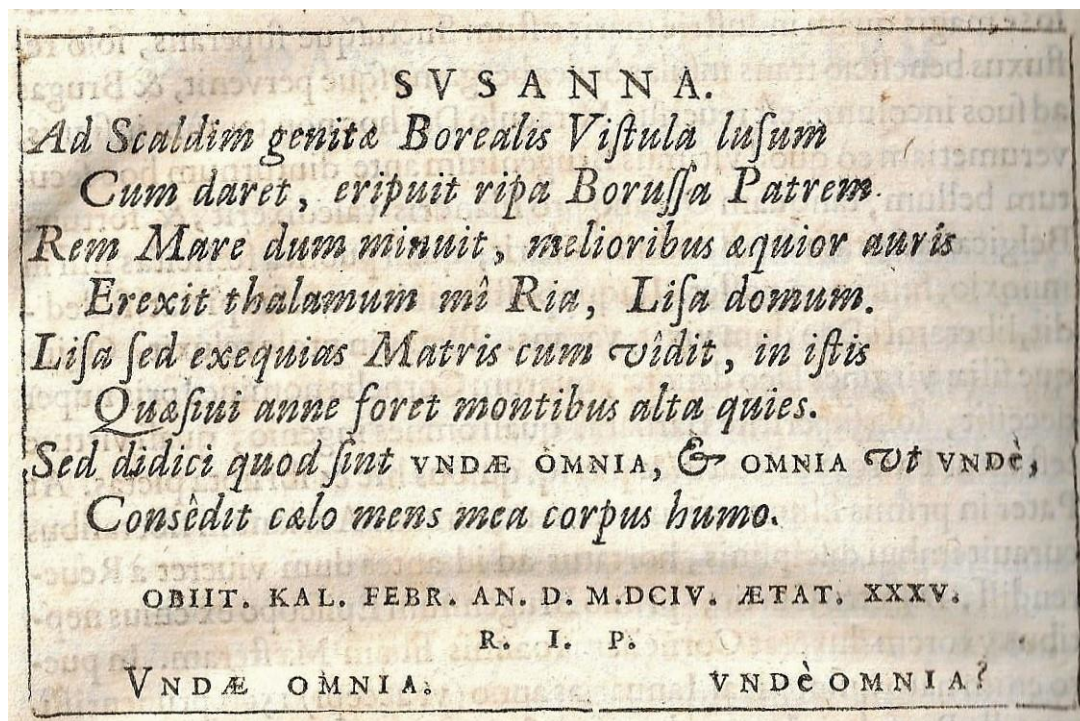
Hij schreef voor *Europa Rediviva*: “*Ad Ioannem Visscherum*”, een brief voor de leperse bisschop die blijkbaar inlichtingen over Schrieckius gevraagd had. Hij schreef ook het gedicht *Scripta admiranda*. De brief bevat een geschiedenis van Schrieckius’ familie, maar is ook belangrijk omdat het de wapenspreuk *Undae omnia* verklaart. Waarom die *golven*? En, Waarom zijn ze alomtegenwoordig?

De familie van Scieck woonde in Westdorp, een ‘deelgemeente’ van Dudzele. De familie verloor haar bezit door de Elisabethvloed van november 1421, een overstroming die (zoals de tekst zegt) 72 gehuchten van de kaart veegde.

Betovergrootvader Joannes kreeg een zoon Simon en die weer een Joannes (die begraven werd in de kapel van Sint-Sebastiaan in Zuiddorp). Die had een zoon Petrus die in de haven van Brugge werkte. Petrus was gehuwd met Cornelia, de dochter van een neef van Petrus Curtius, de eerste bisschop van Brugge. Adriaan werd op 15 januari 1560 geboren. (Neytsius is het niet heel zeker. *Ut accepi* schrijft hij.) Toen zijn vader Petrus in 1572 uit Noorwegen terug kwam werd zijn schip gekaapt en werd hij in Den Briel gevangen gezet. Hij wist te ontsnappen, een bootje te bemachtigen en langs Zevenbergen uiteindelijk Brugge te bereiken. Hij was God dankbaar en *Pietas in prole reluxit*. Hij kreeg nog 5 dochters die non werden.

Omwille van de oorlog ging Adriaan naar Frankrijk studeren waar hij kennis maakte met meerdere vooraanstaande geleerden. In Vlaanderen *difficillimis temporibus* krijgt hij betrekkingen in Cassel, Stegeren, Basse, en Lokren. *Tam Principis & Reipub. Bono semper addictus (...) ut propria, privataque sua in omnibus postposuerit*. Hij was dus een voorbeeldige ambtenaar. In 1590 trouwde hij in Lokren met Susanna Godscalca uit Antwerpen, die 4 jaar later al overleed. Ze was 35 jaar.

Dat kan helpen om volgend gedicht van Schrickius te ontcijferen. Zijn vrouw is geboortig van Antwerpen *ad Scaldim*. Zijn vader Petrus werd toen hij van Noorwegen terugkwam gekaapt bij de *Vistula* (de Wijssel) aan de oevers van Pruisen (*ripa Borussia*). *Lisa* duidt wellicht op de Elisabethvloed van 1421. Overal golven. Van waar komen die? *Undae omnia. Unde omnia?*

Puteanus, Erycius, Eric vande Putte (Venlo 1574 – Leuven 1646) was een leerling en later ook de opvolger van Justus Lipsius te Leuven, waar hij doceerde van 1606 tot aan zijn dood. Hij publiceerde in het Nederlands en in het Latijn. schreef in 1614 een *Iudicium* waarin hij Schrieckius eert omdat hij *praeter linguae mysteria*, de wereldgeschiedenis voortreffelijk beschrijft. Een tweede bijdrage is een distichon onder de titel *Pro auctore Belgico*:

Scrieckius aeterno patriam molimine linguam

Condens, se Patriae condidit ipse Patrem.

Terwijl Schrieckius met een krachttoer, de taal van zijn vaderland voor altijd vaste grond gaf, gaf hij zichzelf de titel Vader des vaderlands.

Schrieckius betonnerde zijn Vaderlands;

Zichzelf tot vader ervan.

Puteanus schreef voor het tweede werk in 1615:

Europam redivivam

Admirabili ingenii felicitate

Producit Scrieckius...

Hij ondertekende zijn gedicht met: *Professor & Historiographus Regius, Serenissimis Principibus Belgarum à-Consiliis. P.*

De Cultuurbibliotheek bezit drie werken van Puteanus:

PUTEANUS, Erycius ; Sobry, C. (vertaler) *Comus of de kimmerische zwelgpartijen*, Antwerpen, De Sikkel, 1938, XXIV + 147 p. (CB 2009/432)

FRANQUART, Jacobus ; PUTEANUS, Erycius, *Pompa funebris optimi potentissimique principis Alberti pii, archiducis Austriae, ducis Burg[undiae], Bra[bantiae] &c. [...]*, Brussel, Joannes Mommartius, 1623, ill, 200 p. (CB 2008/2040)

PUTEANUS, Erycius, *Sedigh leven, daghelycks broodt*, Gent, KANTL, 1999.

Ryckius, Justus, Joost de Rycke (Gent 1587 – Bologna 1627), neolatinist, dichter, werd in 1621 priester gewijd en werd kanunnik van het Sint-Baafskapittel. Hij verbleef vele jaren in Rome en had belangstelling voor archeologie, getuige zijn *De Capitolio Romano Commentarius* (1617). Hij schreef *Adriano Scrieckio... inlustratori* en ondertekende zijn gedicht met *Flander Flandro L.M.P.* Zie ook: BLOMMAERT, Philip, *Gedichten*, 1853. (CB XXXXXXXX)

Torrius Insulanus, Carolus schreef een Latijns gedicht.

vanden Broucke, Justus schreef twee Latijnse gedichten. Hij ondertekent zijn bijdragen met *Senator Iprensis*.

vanden Broucke, Petrus, *Raed inden Rade van Vlaendren*. De Raad van Vlaanderen (1386-1795) was de hoogste rechtsinstantie in het graafschap Vlaanderen.

Hij schreef twee ‘gedichten’ in het Nederlands:

*“...Al dat ter weerelt is heeft sijnen loop en vloet;
En daer is een beghin daer ’t al af commen moet.
Die dat beghin meest volcht, is uyt het eerst begonnen...”*

Ymmelot, Oliverus schreef een Latijns gedicht.

Nog in de Cultuurbibliotheek:

Taalstudie is voor de Cultuurbibliotheek belangrijk. In de on line catalogus vindt men honderden werken over de Nederlandse taal. Volgende titels zijn gekozen omdat ze onmiddellijk aansluiten bij ons onderwerp.

DEKKER, Kees, *The origins of old Germanic studies in the Low Countries*, Brill, 1999 (CB 99/14).

ECO, Umberto, *Europa en de volmaakte taal*, Agon, 1995 (CB 2009/767).

In het vijfde hoofdstuk beschrijft hij onder de titel *Nationalistische hypothesen* (pp. 98-108) hoe ongeveer alle naties in Europa, zelfs tot in de 19de eeuw, de eigen taal beschouwden als een oorspronkelijke taal die aan de oorsprong ligt van de andere Europese talen. Zelfs Leibniz schreef: *Het lijkt alsof het Teutoons veel meer een natuurlijk adamitisch aspect heeft bewaard.*

GERLO, Aloïs & VERVLiet, Hendrik D.L., *Bibliografie de l'humanisme des anciens Pays-Bas*, Presses universitaires de Bruxelles, 1972 (CB 2008/596).

MEERTENS, Pieter Jacobus, *Abraham van der Myl*, Print uit *Letterkundig leven in Zeeland in de zestiende en de eerste helft der zeventiende eeuw*, Noord-Hollandsche uitgevers maatschappij, Amsterdam, 1943 (CB 2008/2024).

PASCO, J., *De drie zusters talen, Vlaamsch, Latijn en Grieksch*, Lefever, Leuven 1889 (CB96/5016).

Een vulgariserend werk voor leerkrachten en leerlingen om de studie van de oude talen te vergemakkelijken en meer te waarderen. Het begin van zijn boekje klinkt ons bekend in de oren: *“Veel wordt er heden gesproken en geschreven over de hervorming van het middelbaar onderwijs. Volgens eenigen zou men de doode talen uit de scholen moeten verbannen...”* De auteur schrijft, op het einde van het voorwoord, dat zijn werk ook welkom zal zijn *“bij al degene die deze schoone leus in hun vaandel voeren: Vlaamsch in het onderwijs !”*

VANCOILLIE, Pol, *Catalogus van het Pretiosa-fonds, Cultuurbibliotheek te Brugge*, 2001. 3 dln. (CB 2001/828-830).

VANDER MYLIUS, Abrahamus, *Lingua belgica, sive de Linguae illius communitate tum cum plerisque aliis, tum præsertim cum latina, graeca, persica, deque communitatis illius causis, tum de linguae illius origine et latissima per nationes quamplurimas diffusionem, ut et de ejus præstantia...*, Lugduni Batavorum, pro bibliopolio Commeliniano excudebant U. Cornelii et G. Abrahami, 1612 (CB 2008/2017).

Wordt beschreven in *Catalogus van het Pretiosa-fonds III*, p.765 (CB 2001/830). Het in 8° bevat XXIV+259+VIII pagina's in een volle gladde perkamenten band uit de 17de eeuw. Er staat een intrigerende, handgeschreven opdracht van de auteur in ...*Aretho Honthorstio*.